

Versie	Datum	Wijzigingen
1, na bijeenkomst #2 (11/12/18)	04/01/19 (MH)	Startdocument
2, na bijeenkomst #3 (14/01/19)	07/02/19 (MH)	Toevoegingen n.a.v. bijeenkomst #3
3, na bijeenkomst #4 (14/02/19)	03/03/19 (MH)	Toevoegingen n.a.v. bijeenkomst #4 en commentaar Lino Boekelman c.s.
4, na bijeenkomst #5 (04/03/19)	14/03/19 (MH)	Toevoegingen n.a.v. bijeenkomst #5 en commentaar Robin Mobron, Lino Boekelman, Jan Don.
Definitief, na OPeRA netwerkbijeenkomst 25/03/19	30/04/19 (MH)	Toevoeging bijlage 2 / verslag netwerkbijeenkomst

Samenstelling Werkgroep Studiekeuzebegeleiding

- Mariëtte Huizinga (voorzitter), opleidingsdirecteur Bachelor Pedagogische Wetenschappen, VU;
- Pascal Honing (secretaris), coördinator externe betrekkingen OPeRA, UvA;
- Lino Boekelman, aansluitprogramma, HvA;
- Dehlia Borst, afdelingshoofd aansluiting en instroom, HvA;
- Elien ten Broeke, marketingcommunicatie en projectleiding studievoorlichting, UvA;
- Ari Dijkshoorn, marketingcommunicatie en projectleiding studievoorlichting, UvA;
- Jan Don, opleidingsdirecteur Nederlandse Taal- en Letterkunde, UvA;
- Peter Heidebrink, relatiebeheerder vo, InHolland;
- Richard Iedema, decaan Calandlyceum;
- Linda Jacobs, relatiebeheerder vo, InHolland;
- Robin Mobron, decaan Keizer Karelcollege;
- Isabella van Ophem, beleidsmedewerker onderwijs, VU;
- Annemieke Rebel, Expertisepunt LOB en decaan St. Ignatiusgymnasium.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1A - De attitude en vaardigheden die leerlingen in het ho nodig hebben	4
<i>Aansluiting van vo op ho</i>	4
<i>Brede vaardigheden: drie groepen</i>	6
<i>Advies</i>	6
1B – De manier waarop leerlingen beter inzicht kunnen krijgen in hun eigen capaciteiten en het beroepsbeeld dat daarbij past	7
<i>Motivatie</i>	7
<i>Reflectie op vraag 1B</i>	9
<i>Advies</i>	9
1C – De meest effectieve manier waarop leerlingen vervolgoopleidingen kunnen leren kennen	10
<i>Advies</i>	10
2 – Ontwikkeling van een OPeRA-model voor studieloopbaan-begeleiding dat scholen en instellingen kunnen gebruiken om hun eigen LOB vorm te geven	12
<i>Leerlingbegeleiding</i>	13
<i>Studievaardigheid</i>	13
<i>Keuzevaardigheid</i>	14
Bijlage 1: belangrijke documenten voor verdere vormgeving van LOB binnen de school	16
Bijlage 2: Terugkoppeling groepsdiscussies tijdens OPeRA netwerkbijeenkomst 25/03/19.	18
<i>Vraag 1: wat spreekt je aan in het advies en wat maakt dat dat je aanspreekt?</i>	18
<i>Vraag 2: wat is er nodig om het advies in de praktijk te kunnen brengen (waar denk je eventueel tegenaan te lopen en hoe kan dat ondervangen worden)? Wat is hierbij een optimale taakverdeling (tussen decaan, mentor, docent e.d.)?</i>	18
<i>Vraag 3: willen we er een specifiek ‘OPeRA’ model van maken? Zo ja: wat is daarvoor nodig?</i>	19
Referenties	20

Inleiding

Een goed onderbouwde studiekeuze is een belangrijke voorspeller voor later studiesucces, en succes op de arbeidsmarkt. Het maken van een goede studiekeuze is echter niet eenvoudig. Er is een overvloed aan vervolgstudies beschikbaar, terwijl het huidige regeringsbeleid het maken van een verkeerde keuze lijkt af te straffen. Het aantal vrijheidsgraden van de keuzevrijheid is hierdoor ernstig beperkt. In Nederland komt het moment waarop de eerste stappen richting studiekeuze worden gezet (i.e., profielkeuze) daarbij erg vroeg in de schoolloopbaan. Juist vanwege deze timing en het feit dat er gedurende de loopbaan nog vele keuzes zullen volgen, is het belangrijk om veel aandacht te besteden aan het leren kiezen en het proces van studiekeuzebegeleiding.

De *bottom-line* van een goed onderbouwde studiekeuze is het vinden van de meest optimale match tussen de attitude en studie- en keuzevaardigheden van de vo-leerling, en de attitude en vaardigheden die de vervolgopleiding vereist.

Tijdens de werkgroepbijeenkomsten kreeg een OPeRA-model voor studieloopbaanbegeleiding gestalte. Dit model heeft drie pijlers die onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden: leerlingbegeleiding, studievaardigheden en keuzevaardigheid. De essentie van het model is dat tijdens het gehele traject van studiekeuzebegeleiding op de drie pijlers moet worden ingezet, teneinde LOB binnen het vo en ho op adequate wijze vorm te geven. De uitdaging is om deze pijlers in te zetten terwijl er wordt voorzien in het ontwikkelen van de intrinsieke motivatie van de leerling en de student, waarbij wordt ingezet op het voorzien in de behoefte aan autonomie, verbondenheid en het gevoel van competentie (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste, Lens, Elliot, Soenens, & Mouratidis, 2014)

Dit rapport is een weerslag van de inspanningen van de OPeRA Werkgroep Studiekeuzebegeleiding, die zich in de periode december 2018 tot en met maart 2019 heeft beziggehouden met het beantwoorden van de vragen die door de Regiegroep OPeRA werden gesteld:

- 1) Geef advies hoe we de studiekeuzebegeleiding van leerlingen effectiever kunnen maken en ga daarbij in op:
 - a) De attitude en vaardigheden die leerlingen in het hoger onderwijs (ho) nodig hebben,
 - b) De manier waarop leerlingen beter inzicht kunnen krijgen in hun eigen capaciteiten en het beroepsbeeld dat daarbij past,
 - c) De meest effectieve manier waarop leerlingen vervolgoopleidingen kunnen leren kennen.
- 2) Ontwikkel een OPeRA-model voor studieloopbaanbegeleiding dat scholen en instellingen kunnen gebruiken om hun eigen Loopbaan Oriëntatie en Begeleiding (LOB) vorm te geven.

Het rapport bevat een inventarisatie van de thema's die relevant zijn voor het beantwoorden van de vragen. De uitwerking van de thema's omvat tevens adviezen met betrekking tot het verder brengen van de huidige stand van zaken in het ho en het vo, met als doel een kader voor efficiënte LOB binnen het OPeRA-netwerk.

Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) = Jongeren de gelegenheid geven hun kwaliteiten te ontwikkelen, die hen in staat stellen passende keuzes te maken en zich te handhaven binnen deze maatschappij (Expertisepunt LOB, 2018).

1A - De attitude en vaardigheden die leerlingen in het ho nodig hebben

Succesvolle studenten beschikken over de juiste attitude en studie- en keuzevaardigheden. De attitudes en vaardigheden binnen het hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) verschillen evenwel van elkaar. Binnen wo ligt de nadruk op de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden en de overdracht van vaktheoretische kennis. Hiervoor zijn een onderzoekende houding, reflecteren, zelfstandigheid en analytisch vermogen essentieel (Inspectie van het Onderwijs, 2019). In het hbo ligt de nadruk op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op praktijkgericht onderzoek en een kritisch onderzoekende beroepshouding, naast de overdracht van vaktheoretische kennis. Hiervoor zijn analyseren, plannen, samenwerken en reflecteren essentieel (Inspectie van het Onderwijs, 2019). Voor het realiseren van een optimale match tussen de vereiste attitude en vaardigheden in het ho, en de voorbereiding daarop in het vo is een doorlopende LOB-leerlijn essentieel.

Aansluiting van vo op ho

Recent zijn verschillende methoden die mogelijk kunnen voorzien in de aansluiting van het voortgezet onderwijs (vo) op het ho uitgewerkt. Voorbeelden hiervan zijn de 'Generieke vaardighedenset voor doorstroom havo-hbo' (Postema, 2016), en het 'SLO/Kennisnetmodel van de 21e-eeuwse vaardigheden' (Thijs, Fisser, & Hoeven, 2014). Op basis van dit model ontwikkelde Curriculum.nu een generiek model van brede vaardigheden (Curriculum.nu, 2018). Dit model is gebaseerd op literatuuronderzoek, analyse van verschillende modellen voor 21e-eeuwse of toekomstbestendige vaardigheden, en een analyse van deze vaardigheden binnen buitenlandse curricula. Het model is voorgelegd aan diverse partners (cf. Curriculum.nu, 2018). Het generieke model van Curriculum.nu kent drie groepen vaardigheden: manieren van denken en handelen, manieren van omgaan met anderen en manieren van jezelf kennen (zie Figuur 1). Hierin besloten liggen de drie onderwijsdoelen: kennisontwikkeling, persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Vanwege de uitgebreide mogelijkheden die het model biedt tot aansluiting op de vereiste attitude en vaardigheden in het ho, dient dit generieke model als basis voor het huidige rapport.

Figuur 1. Model brede vaardigheden (Curriculum.nu, 2018)

Brede vaardigheden: drie groepen

1. Manieren van denken en handelen.

- Kritisch denken. Het vermogen om zelfstandig te komen tot weloverwogen en beargumenteerde oordelen en beslissingen te nemen.
- Creatief denken en (praktisch) handelen. Het vermogen om nieuwe en/of ongebruikelijke maar (praktisch) toepasbare ideeën voorvraagstukken te vinden.
- Probleemoplossend denken en (praktisch) handelen. Het vermogen om een probleem te (h)erkennen, tot een plan te komen en het probleem (praktisch) op te lossen.

2. Manieren van jezelf kennen.

- Zelfregulering. Het vermogen om zelfstandig te handelen en daarvoor verantwoordelijkheid te nemen in de context van een bepaalde situatie en/of omgeving, rekening houdend met de eigen capaciteiten. Daarvoor is het nodig zicht te hebben op de eigen doelen, motieven en capaciteiten.
- Ondernemend denken en handelen. Het vermogen om kansen te zien en te benutten. Hierbij is het belangrijk om grenzen te verleggen, iets nieuws te scheppen en iets (duurzaams) voort te brengen dat tot de kwaliteit van leven bijdraagt.
- Oriëntatie op jezelf, je studie en loopbaan. Het vermogen om eigen talenten te (h)erkennen en na te denken over school-, studie- en beroepskeuze.

3. Manieren van omgaan met anderen.

- Sociale en culturele vaardigheden. Het vermogen om effectief te kunnen leren, werken en leven met mensen van verschillende etnische, sociale en culturele achtergronden.
- Samenwerken. Het vermogen om gezamenlijk van een doel te realiseren en anderen daarbij aan te vullen en te ondersteunen.
- Communiceren. Het vermogen doelgericht boodschappen over te brengen en te begrijpen.

Eén van de belangrijkste doelen van het Model brede vaardigheden is het vergroten van de samenhang in het vo-curriculum, zonder het curriculum uit te breiden. Concreet betekent dit dat deze vaardigheden een rol zullen spelen bij alle vak- en leergebieden. Brede vaardigheden kunnen het best worden ontwikkeld in de context van alle onderdelen van het curriculum, waarbij er specifieke aandacht is voor de samenhang tussen de onderdelen van het model (Curriculum.nu, 2018).

Advies

1. Bij het implementeren van het model Brede vaardigheden in het vo is het belangrijk dat vo en ho met elkaar in gesprek blijven om te voorzien in de aansluiting van de brede vaardigheden én LOB op de vereiste attitude en vaardigheden in het ho.

1B – De manier waarop leerlingen beter inzicht kunnen krijgen in hun eigen capaciteiten en het beroepsbeeld dat daarbij past

Adequate studiekeuze is gebaat bij een schoolprogramma dat gericht is op ‘later’, en niet alleen op het volgende proefwerk. Het is van groot belang dat persoonlijke ontwikkeling geïntegreerd is in het curriculum. Helaas is dit op dit moment op veel scholen nog niet het geval, waardoor het huidige lesaanbod de gewenste studiekeuzebegeleiding sterk belemmert. Belangrijk is om in het schoolprogramma veel aandacht en ruimte te hebben voor de ontwikkeling van intrinsieke motivatie: “Wat past bij mij?”, “Waar word ik gelukkig van?”. Het gaat daarbij dan nog niet zozeer om het ontwikkelen van een beroepsbeeld, maar wel over het stimuleren van intrinsieke motivatie, waardoor er ruimte komt voor het ontdekken en ontwikkelen van talent. Om hierin te kunnen voorzien is een beroepsgerichte leeromgeving – gericht op een zinvolle bijdrage aan de maatschappij – in het vo nodig, waarbij het curriculum zodanig is ingericht dat LOB een belangrijke rol speelt (Expertisepunt LOB, 2018). Een goed voorbeeld hiervan is het Technasium (zie Box 1).

Motivatie

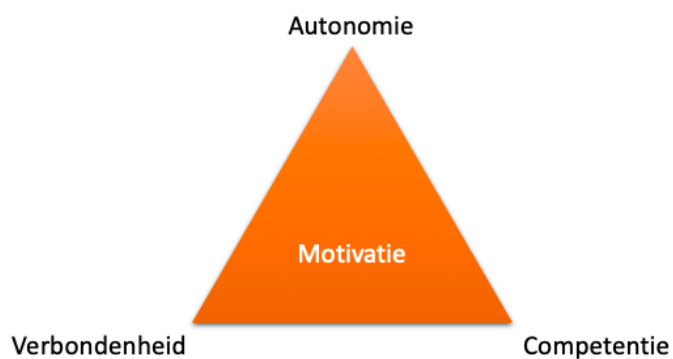
Uit onderzoek blijkt dat motivatie, en dan vooral intrinsieke motivatie, de hoofdrol speelt bij studiekeuze (e.g., Meens, Bakx, Klimstra, & Denissen, 2018; Vansteenkiste et al., 2014). De adolescentie is bij uitstek een periode van ontwikkeling: van het kind dat onder de vleugels van zijn ouders zijn leven leeft tot uiteindelijk een zelfstandige, efficiënt functionerende volwassene. Dat is een ingewikkeld proces, en vraagt in de eerste plaats om motivatie: om jezelf te ontwikkelen moet je veranderingen meemaken. Dat kost moeite en energie, en vraagt motivatie.

Motivatie wordt vaak gedreven door externe factoren: we doen iets omdat iets moet of omdat het wordt verwacht, maar bijvoorbeeld ook door cijfers op school, of meningen van anderen. Tegelijkertijd spelen interne factoren ook een grote rol: iets doen omdat je het graag wilt, omdat iets je interesse heeft, of omdat je nieuwsgierig bent. Deze intern gedreven motivatie veroorzaakt het gevoel van passie, creativiteit en voldoening. Om iemands motivatie te ondersteunen is het belangrijk om in te zetten op intern gedreven motivatie.

Er bestaan verschillende theorieën over motivatie. De werkgroep sluit in dit advies aan bij een zeer gangbare motivatietheorie die zijn sporen in het onderwijsveld ruim heeft verdiend, en daardoor zeer zinvolle handvatten biedt voor een nadere beschouwing van motivatie in het licht van studiekeuzebegeleiding. De zelfbeschikkingstheorie, of zelfdeterminatietheorie (ZDT) van Deci en Ryan (2000) heeft als uitgangspunt dat mensen van nature gericht zijn op groei en ontwikkeling. Deze natuurlijke drang tot ontwikkeling komt tot uiting in drie psychologische basisbehoeften. Hoe beter er aan deze basisbehoeften wordt voldaan, hoe groter de kans op optimale persoonlijke ontwikkeling.

Deze drie basisbehoeften zijn (zie ook Figuur 2):

- Verbondenheid. Dit is de wens en het gevoel verbonden te zijn met anderen, van je ergens thuis voelen. Het gaat ook over een gevoel van veiligheid en het hebben van een thuisbasis, van zorgen en verzorgd worden.
- Competentie. Dit is het gevoel iets te kunnen en ergens goed in te zijn, in interactie met de sociale omgeving. Het gaat ook over het ervaren van, en het vertrouwen op de mogelijkheid om de eigen capaciteiten te ontwikkelen en te benutten.
- Autonomie. Dit is de wens om het gedrag zelf te mogen bepalen, om zelf keuzes te kunnen maken en daarin niet te worden gedwongen. Wanneer gedrag toch door anderen wordt beïnvloed, is het belangrijk dat iemand toch zelf de keuze kan maken om zelf tot handelen over te gaan.

Figuur 2. De drie basisbehoeften binnen de ZDT (Deci & Ryan, 2000)

De ZDT stelt dat wanneer we externe controle uitoefenen op het gedrag van anderen, dit zal resulteren in een afname van de intern gedreven motivatie van de ander. Dat komt doordat deze controle de bevrediging van de basisbehoeften in de weg zit. Om studiekeuze op een adequate manier te begeleiden is het daarom van groot belang om veel aandacht te hebben voor het perspectief van de leerling. Door zelfsturing aan te brengen in zijn/haar studiekeuzeproces (autonomie) wordt de intern gedreven motivatie groter.

Voor de begeleiding van de persoonlijke ontwikkeling van adolescenten – en dus ook een goede studiekeuzebegeleiding – is het van belang om goed af te stemmen met de basisbehoeften van de ZDT. Op die manier maken we het mogelijk om te komen tot een optimale persoonlijke ontwikkeling te komen, gebaseerd op de invulling van de basisbehoeften van de adolescent zelf. Het gaat er in dit proces vooral om of de leerling zich voldoende verbonden, competent en autonoom voelt.

Box 1. Technasium. Een zeer efficiënte manier om te werken aan een persoonlijk ontwikkelingsplan waarin aandacht is voor het ontdekken en ontwikkelen van het talent van een leerling ligt besloten in het technasium. Dit is een landelijk ontwikkelde formule voor bèta-onderwijs op havo en vwo, die bestaat sinds 2003. Centraal binnen het technasium staat het vak Onderzoek & Ontwerpen (O&O), waarbij leerlingen in teamverband projectmatig werken aan actuele bètatechnische opdrachten uit de praktijk. Dat gebeurt vanaf de brugklas tot en met het examen. Doordat technasiumleerlingen al vroeg kennismaken met uiteenlopende sectoren, beroepen, onderwerpen en vraagstukken binnen de bètatechniek, worden ze goed uitgerust voor een weloverwogen keuze en verdere carrière in deze sector. Binnen het technasiumonderwijs ontwikkelen leerlingen de competenties en vaardigheden die nodig zijn binnen de bètatechniek. Zoals creativiteit, ondernemendheid, samenwerken, inventiviteit, communicatie, plannen, projectmatig werken, organiseren en proces- en kennisgericht werken. Het technasium bevat hiermee alle elementen van de ZDT: er wordt in verbondenheid gewerkt aan de competentiebeleving van de leerling, waarbij hij/zij gedurende het traject autonome keuzes leert maken. Over het studiesucces van leerlingen die het technasium hebben gevolgd is bij het schrijven van dit rapport geen informatie bekend. De slagingspercentages zijn echter hoog: 96% (Stichting Technasium, 2017).

Reflectie op vraag 1B

De werkgroep Studiekeuzebegeleiding merkt op dat vraag 1B te smal is geformuleerd. Het gaat immers niet alleen om studiekeuzes in relatie tot bestaande beroepsbeelden, maar vooral ook om keuzes ten aanzien van een zinvolle bijdrage aan de maatschappij. Voor adequate studiekeuze is het daarom van belang om de kaders te verbreden, door op een andere manier naar de wereld te kijken en daarbij ook rekening te houden met beroepen (en beroepsbeelden) die op dit moment nog niet bestaan, voorbereid te zijn op een flexibele loopbaan en te kunnen omgaan met onzekerheden en veranderingen.

Advies

1. Voor het verduurzamen van goede studiekeuzeprogramma's verdient het de aanbeveling om te investeren in de ontwikkeling van vergelijkbare formats zoals het technasium voor andere gebieden, zoals cultuur & samenleving, economie & maatschappij of gezondheid & maatschappij. Hierbij is het van belang het Model brede vaardigheden te implementeren in het persoonlijke ontwikkelingsplan.

2. Aandacht voor de basisbehoeftes verbondenheid, competentie en autonomie is van groot belang. Dit speelt op verschillende niveaus.

1. Naast de schooldecaan en de mentor moet ook de vakdocent in staat zijn om het gesprek met de leerling te voeren op het niveau van zijn/haar persoonlijke ontwikkelingstraject. Dit vereist kennis en kunde en dat vraagt om docentprofessionalisering.

2. Daarnaast is het gesprek met de ouders van grote waarde. Zij kunnen als studiekeuzecoach van hun kind, en in gesprek met school, een belangrijke begeleidende rol spelen. Hier is het van belang om ouders te ondersteunen in de ontwikkeling van deze vaardigheden (bijv. Hoe ga je een gesprek over studiekeuze aan? Hoe geef je feedback?). De Handreiking Ouderbetrokkenheid van de VO-raad (Schouten, 2017) biedt handvatten om de ouderbetrokkenheid op scholen vorm te geven. Ook hier professionalisering van belang, bijvoorbeeld in de vorm van interne, op de school afgestemde, trainingen 'gespreksvoering met ouders'.

1C – De meest effectieve manier waarop leerlingen vervolgoopleidingen kunnen leren kennen

De werkgroep is van mening dat dé meest effectieve manier waarop leerlingen vervolgoopleidingen kunnen leren kennen niet bestaat. Het effect van de kennismakingsactiviteiten is sterk afhankelijk van de leerling en zijn/haar behoeftes. Echter, uit onderzoek van ResearchNed (2016) bleek dat het ‘stapelen’ van studiekeuzeactiviteiten (i.e., cumulatieve effect) positieve invloed had op later studiesucces. Om de kennismaking met mogelijke vervolgoopleidingen efficiënt te laten verlopen zijn er enkele noodzakelijke randvoorwaarden.

Advies

1. Zet in op de exploratie van verschillende vervolgoopleidingen. Vanuit de school wordt zorggedragen voor voorbereidingsactiviteiten en reflectiemogelijkheid door de leerling (bij mentor en/of ouders) bij de gekozen studievoorlichtingsactiviteit. Idealiter passen de voorbereiding en reflectie in het persoonlijke ontwikkelingstraject (inclusief begeleiding daarbij) van de leerling, bijvoorbeeld beschreven in een lesbrief in samenwerking met het ho (zie 1B).

2. Zet in op de helderheid in de rol van het ho, om beter aan te sluiten op de vraag vanuit het vo. Hierbij gaat het om transparant zijn in het aanbod van voorlichtingsactiviteiten. Belangrijk is afstemming in het gebruik van dezelfde omschrijvingen (volgens terminologie Studiekeuze 123; oriënteren, verdiepen, etc.); generieke voorlichting is essentieel (wat verstaan we onder ‘meelopen’, proefstuderen’, etc.), naast het wegnemen van onderlinge ‘concurrentie’.

1 - Initieer betere aansluiting met het vo. Speerpunt hierbij is de afstemming van LOB-activiteiten en -begeleiding in het vo en ho.

2 - Vorm netwerken binnen inhoudelijke thema's; best practice Amsterdams vo en ho: Netwerk Bètapartners, Pre-University College. De aansluiting binnen deze netwerken moet plaatsvinden op het niveau van docenten, maar ook op het niveau van schoolleiders en opleidingsdirecteuren.

3 - Geïntegreerde LOB. Ontwikkel gezamenlijke masterclasses binnen het Pre-University College, en koppel na afloop uitgebreid en systematisch terug op de verwachtingen die vooraf zijn opgesteld. – Maak het materiaal van de matchingsactiviteiten voor vakdocenten beschikbaar: op deze manier betrek je vakdocenten bij LOB.

4 - Initieer een realistische kennismakingstijd vóór 1 mei, waarin studenten de gelegenheid wordt gegeven om uit te vinden of de gekozen studie wel de juiste keuze is. Evalueer de verwachtingen vooraf en achteraf en geef de mogelijkheid om verkeerde keuze bij te stellen (Meens et al., 2018; Visser, 2015). Bij de definitieve keuze is de matching bestendig. In het proces na de matching is binding met de gekozen opleiding essentieel (verbondenheid); dit is expliciet een verantwoordelijkheid van het ho.

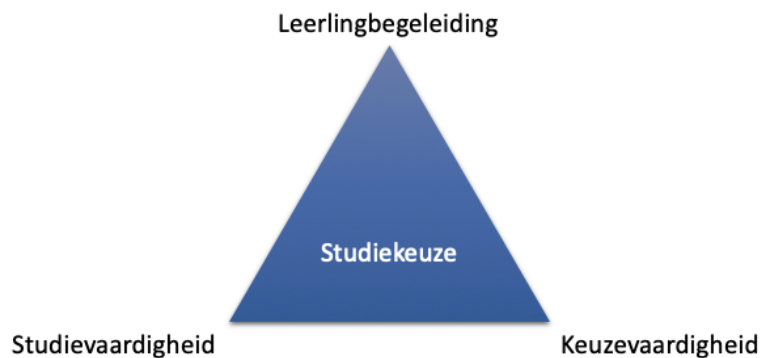
5 - Stimuleer inzet van studenten bij voorlichtingsactiviteiten en betrek ze bij de vormgeving ervan. Dit verkleint de afstand tussen de opleiding en de leerling. Belangrijk hierbij is dat de meewerkende studenten goed worden getraind, zodat ze kunnen aansluiten in het gesprek met de reeds voorbereide leerling.

6 - Maak gebruik van gemeenschappelijk vastgestelde (werkzame) studiekeuzetools en monitor hun effect door middel van wetenschappelijk onderzoek. Bijvoorbeeld de Keuzegidsen, maar ook commerciële programma's als Qompas en DeDecaan.net.

3. Verbeter inschrijving voor voorlichtingsactiviteiten. Deze moet eenduidig en laagdrempelig zijn, idealiter via één portal, en met inlog via DigiD. Maak het OPeRA aanbod transparant en stem beter op elkaar af: zoveel mogelijk eenduidig, ook in terminologie.

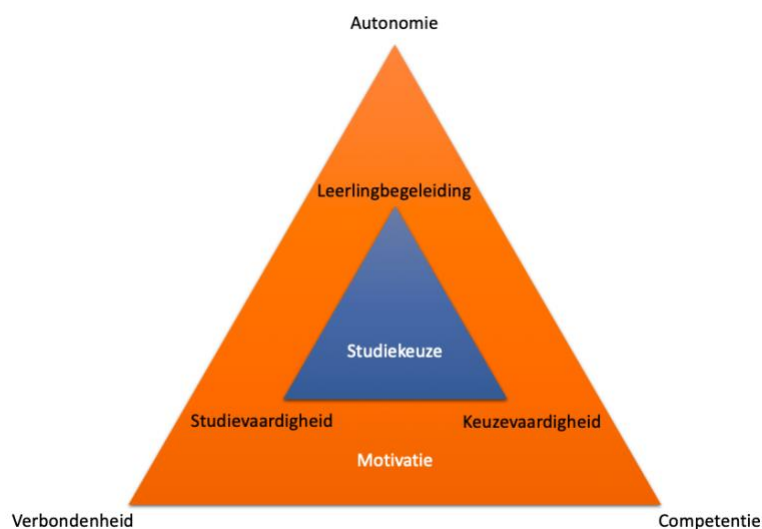
2 – Ontwikkeling van een OPeRA-model voor studieloopbaanbegeleiding dat scholen en instellingen kunnen gebruiken om hun eigen LOB vorm te geven

Tijdens de werkgroepbijeenkomsten kreeg een OPeRA-model voor studieloopbaanbegeleiding gestalte. Dit model bestaat uit twee lagen. De eerste laag heeft drie pijlers die onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden, en direct betrekking hebben op de leerling zelf: leerlingbegeleiding, studievaardigheid en keuzevaardigheid (zie Figuur 3).

Figuur 3. De eerste laag van studiekeuzebegeleiding binnen het OPeRA-model.

De essentie van het voorgestelde OPeRA-model is dat tijdens het gehele traject van studieloopbaanbegeleiding op de drie pijlers moet worden ingezet, teneinde LOB binnen het vo en ho op adequate wijze vorm te geven. De uitdaging is om dit model vorm te geven binnen de kaders van de onder 1B besproken ZDT (laag 2). Binnen deze laag wordt gewerkt aan de behoeftebevrediging ten aanzien van de ontwikkeling van de intrinsieke motivatie van de leerling/student. Dit betreft dus ook de inzet op contextuele factoren rondom de leerling/student. Op deze manier kan de gemaakte studiekeuze in nauwe samenhang zijn met de intrinsieke motivatie. In Figuur 4 is deze gedachte grafisch weergegeven.

Figuur 4. Het OPeRA-model van studiekeuzebegeleiding

Hieronder werken we het model voor effectieve studieloopbaanbegeleiding uit. We merken hierbij op dat scholen zelf een pedagogisch-didactische aanpak moeten (kunnen) kiezen. De rol van, en samenwerking met het ho wordt tevens beschreven. Deze vormen de kaders voor een verdere invulling van de LOB Kwaliteitsagenda (VO-Raad, VVSL, NVS-NVL, & LAKS, 2017).

Leerlingbegeleiding

Inzetten op de ontwikkeling van het zelfvertrouwen van leerlingen en zelfinzicht, waardoor ze in verbondenheid een autonome keuze kunnen maken die aansluit op hun interesse en capaciteiten. Dit vereist een weloverwogen pedagogisch-didactische aanpak in het vo, adequate steun van ouders, en aansluiting in de voorbereiding op de keuze en de start in het ho.

Mogelijke elementen van een te kiezen pedagogisch-didactische aanpak in het vo:

- Het gesprek met de leerling staat centraal, met daarbinnen de verbinding met het onderwerp van studiekeuze. Bij het gesprek met de leerling hoort ook dat men weet welke angsten achter het maken van een keuze zitten (bijv. *'fear of missing out'*). Het is daarbij belangrijk om te onderkennen dat studie- en loopbaantraject onmogelijk vooraf vast te stellen. De mogelijkheid om te kiezen voor wat nú het beste past hoeft niet te betekenen dat dit de keuze voor de rest van het leven is. Het is echter wel mogelijk om een keuze te maken die nú het beste past.
- Het huidige onderwijssysteem kent veel hoepels (i.e., veel losse toetsen); dat is geen goed systeem als het gaat om het opbouwen van zelfinzicht en zelfvertrouwen. Te overwegen valt om te investeren in een ander systeem van toetsing, gericht op persoonlijke groei, studiekeuze en loopbaanoriëntatie. Denk aan het aanleggen van portfolio's waarin de vorderingen per vak wordt weergegeven. Dit is tevens een manier om talent te herkennen, erkennen en te ontwikkelen.
- Begeleiding van de rol van ouders als ondersteuners in het proces van persoonlijke groei, studiekeuze en loopbaanoriëntatie.

Mogelijke elementen van een te kiezen aanpak in het ho:

- Het continueren van het in het vo ingezette traject van persoonlijke groei, studiekeuze en loopbaanoriëntatie in het ho (i.e., een doorlopende leerlijn).
- Het creëren van een reflectiemoment in ho, in de vorm van een tutoraatgesprek enkele weken na de start van een studie. Ook hierbij ligt de nadruk op het gesprek, in het ontwikkelen van het gevoel van verbondenheid, de leerling wordt daadwerkelijk 'gezien'. Tevens kan het tutorgesprek als vangnet dienen wanneer de studiekeuze niet optimaal bleek en bijsturen nodig is.

Studievaardigheid

Inzetten op methoden en vaardigheden die kunnen worden inzet bij de ontwikkeling van het (leren) leren. Goede studievaardigheden vergroten de kans op studiesucces in het vervolgonderwijs.

Om tot een goed onderwijsaanbod van studievaardigheden te komen kan gebruik worden gemaakt van het Model brede vaardigheden (Curriculum.nu, 2018; zie 1A).

Mogelijke elementen van een te kiezen pedagogisch-didactische aanpak in het vo én het ho:

- Zorg voor een uitdagend leerklimaat, waarin de mogelijkheid wordt gegeven om zelfstandig keuzes te maken (autonomie).
- Werk in de zone van naaste ontwikkeling aan het aanleren van een zelfstandige, nieuwsgierige houding. Hierbij is het van groot belang dat er wordt aangesloten bij het ontwikkelingsniveau van de leerling/student.
- Zorg voor een inbedding in het curriculum van de vaardigheden die van belang zijn bij het verwerken van de leerstof, in samenspel met de begeleiding van de persoonlijke ontwikkeling van de leerling/student (zie ook Curriculum.nu, 2018). Hierbij is het niet de bedoeling dat er programma-onderdelen worden toegevoegd, maar dat de te ontwikkelen vaardigheden in samenhang worden geïntegreerd in het curriculum.

Keuzevaardigheid

Het leren kiezen, en de bewustwording dat bij kiezen ook falen hoort – en dat dit mag, en tevens inzichtgevend is voor het verder vormgeven van de studieloopbaan. Het begeleiden van bewust onderbouwde studiekeuzes is in dit kader van groot belang. De rol van het vo en het ho hierin is groot, en vereist begeleiding op maat.

Van belang is dat de keuze die men maakt nooit een slechte keuze is: er is geen verkeerde keuze, je zit niet levenslang vast aan de gemaakte keuze. Scholen moeten maatwerk leveren bij het helpen kiezen, en leerlingen zich bewust te maken van hun talent op alle niveaus. Het keuzemoment komt vroeg, wat er bij veel leerlingen voor zorgt dat zij ervoor vrezen dat andere keuzes worden afgesloten. Een effect dat leerlingen zich vaak niet realiseren is dat er nieuwe opties ontstaan zodra er een keuze is gemaakt. Daarnaast dient een leerling zich te realiseren dat als men niet gelukkig is met een keuze, er altijd nog een andere weg kan worden ingeslagen op ieder moment van het leven. Kansen moeten worden benadrukt, en de spanning rondom kiezen moet worden weggenomen.

Mogelijke elementen van een te kiezen pedagogisch-didactische aanpak in het vo:

- Terugkoppeling, feedback, voor leerlingen. Hoe wordt er met leerlingen nagepraat over en gereflecteerd op excursies, gastcolleges, meeloopdagen en voorlichtingsdagen. Gedacht kan worden om een dag te beginnen met een reflectiemoment op school over studiekeuze, of in plaats van mentoruren een aantal specifiek voor studiekeuze vastgestelde mentordagen inrichten.
- Professionalisering van mentoren en docenten als het gaat om leerlingbegeleiding bij studiekeuze en studievaardigheden is essentieel. De methode “Regie versterken in het onderwijs: worden wie je bent” (Van Loon, 2016) kan hier als handvat worden gebruikt. Hierbij gaat het om de begeleiding door docenten bij het ontwikkelen van de regiefuncties van leerlingen, waarmee zij zelf invloed kunnen uitoefenen op hun gedrag en leerproces. Hierdoor leren ze zichzelf kennen, ervaren ze dat ze keuzes hebben en krijgen ze meer zelfvertrouwen. (N.B. er zijn [nog] geen effectstudies voorhanden.)
- Begeleiding van de rol van ouders als ondersteuners in het proces van persoonlijke groei, studiekeuze en loopbaanoriëntatie.

Mogelijke elementen van een te kiezen aanpak in het ho:

- Bij kennismaking met de studie, of rondom introductie: maak gebruik van het Plusdocument (Nout, 2018), eventueel in combinatie met een LOB-cv (Knippenberg, 2019) of ander soort overgangsdokument. Dit om inzicht krijgen in het gelopen voortraject, persoonlijke dilemma's en obstakels, maar ook dromen en toekomstplannen.
- Expliciteren verwachtingen t.a.v. de student: wat moet een student kennen en kunnen en welke houding wordt van hem/haar verwacht.
- Professionalisering van docenten die betrokken zijn bij studiekeuzebegeleiding (bijv. tutoeren studie-adviseurs, studentbegeleiders). Bekwaamheid in gesprekstechnieken op het gebied van reflectiegesprekken is nodig. Hierbij gaat het om het gesprek met de student, met een blik op de toekomst: ben je nog tevreden met je keuze, waar loop je tegenaan, wat zijn je toekomstplannen, en wat heb je nodig om daar te komen?
- De keuze voor een minor moet ook onderdeel zijn van een loopbaanoriëntatieprogramma, dus met reflectie op persoonlijke groei en loopbaanoriëntatie.
- Het waarborgen van autonomie in het proces van *goal-setting*. Zie hiervoor het programma 'Succesvol studeren' (Schipper, 2019).

Bijlage 1: belangrijke documenten voor verdere vormgeving van LOB binnen de school

- 1) **De Kwaliteitsagenda LOB VO** beschrijft de aspecten die aan de basis staan van goede LOB: Beleid, activiteiten, begeleiding en kwaliteitsbewaking. Het helpt scholen bij een sluitende aanpak: van visie en beleid naar concrete activiteiten en systematische kwaliteitsbewaking. Afhankelijk van de fase waarin een school zich bevindt, kan de kwaliteitsagenda dienen als startinstrument, inventarisatie-instrument en evaluatie-instrument.
- 2) **Talent in ontwikkeling.** Goede loopbaanbegeleiding is essentieel om jongeren en werknemers hun eigen ontwikkeling te leren sturen om van maatschappelijke betekenis te kunnen zijn en voor persoonlijke zingeving. Bijzonder hoogleraar Marinka Kuijpers ontwikkelde een model rondom loopbaansturing, dat de pijler biedt voor LOB-activiteiten in het vo (zie Figuur 5). In het kader van samenwerking in de keten is het zinvol om de studiekeuzeactiviteiten aangeboden door het ho te positioneren in de keten (fase oriënteren, verdiepen, kiezen) en te koppelen aan een of meerdere competenties. Ook voor professionalisering van (vak)docenten op het gebied van loopbaan dialoog zijn deze competenties essentieel. Zie voor meer informatie: www.leerloopbanen.nl.

Figuur 5. Model 'Talent in ontwikkeling' (Marinka Kuijpers).

- 3) **Het LOB-cv** is door de vier hogescholen en een aantal vo-scholen in Rotterdam ontwikkeld, door de werkgroep LOB van het project "Samen werken aan een betere aansluiting". Het LOB-cv is een middel ter voorbereiding op studiekeuzecheck en de start van een studie in het hbo. Door te werken aan het LOB-cv, krijg de student een goed beeld van zichzelf en heb je alles wat belangrijk is voor het maken van een goede studiekeuze en een goede voorbereiding.

Het LOB-cv omvat de volgende onderdelen:

Bijlage 2: Terugkoppeling groepsdiscussies tijdens OPeRA netwerkbijeenkomst 25/03/19.

Op 25 maart 2019 vond een OPeRA netwerkbijeenkomst plaats. Tijdens deze bijeenkomst werd de inhoud van dit rapport gepresenteerd aan de aanwezigen (plm. 40 vertegenwoordigers uit vo en ho). Het tweede deel van de bijeenkomst bestond uit groepsdiscussies. Hierin gingen de vertegenwoordigers in subgroepen met elkaar in gesprek; elke groep ging dieper in op één van de onderstaande drie verdiepende vragen. Hieronder volgt een beknopte weerslag van de uitkomsten van de groepsdiscussies.

Vraag 1: wat spreekt je aan in het advies en wat maakt dat dat je aanspreekt?

Wat deze groep aansprak is het theoretisch kader en het daaruit volgende model met de driehoeken. Het zou mooi zijn als we in vo en ho - als we het hebben over LOB - allemaal hetzelfde begrippenkader zouden gebruiken. Dat maakt het voor leerlingen herkenbaar én overzichtelijk. Zo'n kader helpt ook om aan ouders uit te leggen wat belangrijk is bij het keuzeprocess. (De mate van) ouderparticipatie was een belangrijk thema in deze groep. Uit de driehoek komt het belang van autonomie naar voren. Een ander belangrijk thema is 'vaardigheden'. Daar is in het hbo meer aandacht voor dan in het wo maar dat is wel aan het veranderen. Tot slot kan het kader gebruikt worden bij de professionalisering van docenten.

Vraag 2: wat is er nodig om het advies in de praktijk te kunnen brengen (waar denk je eventueel tegenaan te lopen en hoe kan dat ondervangen worden)? Wat is hierbij een optimale taakverdeling (tussen decaan, mentor, docent e.d.)?

De 'mindset' van de hele school dient te veranderen: LOB is van de hele school (en niet alleen van de bijv. de decaan). Wat is er nodig is? Het creëren van ervaringen: kennismaken of meelopen zegt leerlingen soms meer dan naar een voorlichtingsbijeenkomst. Belangrijk is de ruimte voor reflectie op deze kennismaking of meeloopervaring. Op die manier kunnen er 'vonkjes teweeg worden gebracht' (leerlingen die passie ergens voor krijgen). De decaan kan degene blijven die inhoudelijk op de hoogte is van de vervolgopleidingen, maar alle docenten dienen leerlingen wel te kunnen helpen bij reflectie m.b.t het keuzeprocess. Er is een link met de vorige werkgroep m.b.t. 'de leraar van de toekomst': namelijk de coachende docent. Het kan in de praktijk soms lastig zijn docenten te vinden die zowel vakinhoudelijk sterk zijn als over coachende vaardigheden beschikken. Er is dan ook bijscholing/ verdere professionalisering van docenten nodig op dit gebied. Als je docenten tools geeft voelen ze zich vaardiger. Dit dient in tijd gefaciliteerd te zijn om het te laten slagen. Bij een optimale taakverdeling (LOB is van de hele school) hoort de ouder erbij in het rijtje: decaan, mentor, docent en ouder! Het is belangrijk dat ze een positieve coach voor hun kind kunnen zijn. Er is daarnaast uitwisseling nodig: vo en ho docenten met elkaar 'om de tafel brengen' en onder andere bespreken wat het ho van leerlingen vraagt (aan (studie)vaardigheden en attitude) als ze binnen komen en wat er nodig is om dat te bereiken. Het is goed om van elkaar te weten wat je nodig hebt.

Vraag 3: willen we er een specifiek 'OPeRA' model van maken? Zo ja: wat is daarvoor nodig?

Deze groep heeft het eerst ook over de andere twee vragen en over de thema's in de driehoek gehad, omdat die onlosmakelijk samenhangen met de derde vraag. Ze vinden het OPeRA-model goed. Ze vinden het al specifiek voor OPeRA doordat vo en ho vandaag met elkaar om de tafels zit om het erover te hebben, dit zijn goede interventies op zich die bijdragen. De rol van onderwijspartners is zo belangrijk. Dit model dient niet alleen het vo ingebracht te worden, maar ook het ho in. Het gesprek hierover wordt vervolgd tijdens een volgende bijeenkomst.

Referenties

- Curriculum.nu (2018). *Handreiking brede vaardigheden*: SLO.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. doi:10.1207/s15327965pli1104_01
- Expertisepunt LOB (2018). LOB in uitvoering. Retrieved from www.expertisepuntlob.nl
- Inspectie van het Onderwijs (2019). Retrieved from www.onderwijsinspectie.nl
- Knippenberg, H. (2019). LOB-cv. Retrieved from <https://lob-cv.nl>
- Loon, E. C. van (2016). *Regie versterken in het onderwijs: worden wie je bent*. Amsterdam: SWP Uitgeverij
- Meens, E. E. M., Bakx, A., Klimstra, T. A., & Denissen, J. J. A. (2018). The association of identity and motivation with students' academic achievement in higher education. *Learning and Individual Differences*, 64, 54-70. doi:10.1016/j.lindif.2018.04.006
- Nout, C. (Ed.) (2018). *De ontwikkeling van een Plusdocument: een praktische handreiking*. Utrecht: VO-Raad.
- Postema, J. (Ed.) (2016). *Generieke vaardighedenset voor doorstroom havo-hbo*: Netwerk Noord.
- ResearchNed (2016). *Monitor Beleidsmaatregelen 2015: Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs*. Nijmegen: ReserachNed.
- Schippers, M. (2019). Succesvol studeren. Retrieved from www.erim.eur.nl/erasmus-centre-for-study-and-career-success
- Schouten, E. (Ed.) (2017). *Handreiking Ouderbetrokkenheid*: Steunpunt Passend Onderwijs VO (VO-Raad).
- Stichting-Technasium (2017). *Jaarverslag 2016-2017*. Groningen: Stichting Technasium.
- Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. v. d. (2014). *21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs*. Enschede: SLO.
- Vansteenkiste, M., Lens, W., Elliot, A. J., Soenens, B., & Mouratidis, A. (2014). Moving the Achievement Goal Approach One Step Forward: Toward a Systematic Examination of the Autonomous and Controlled Reasons Underlying Achievement Goals. *Educational Psychologist*, 49(3), 153-174. doi:10.1080/00461520.2014.928598
- Visser, K. (2015). Hoe krijg je gemotiveerde studenten in huis? *Thema Hoger Onderwijs*, 2.
- VO-Raad, VVSL, NVS-NVL, & LAKS (2017). *Kwaliteitsagenda LOB*. Retrieved from www.vo-raad.nl/nieuws/kwaliteitsagenda-lob-vo-ondertekend